

ÉBLI GÁBOR

Pán-európai avantgárd

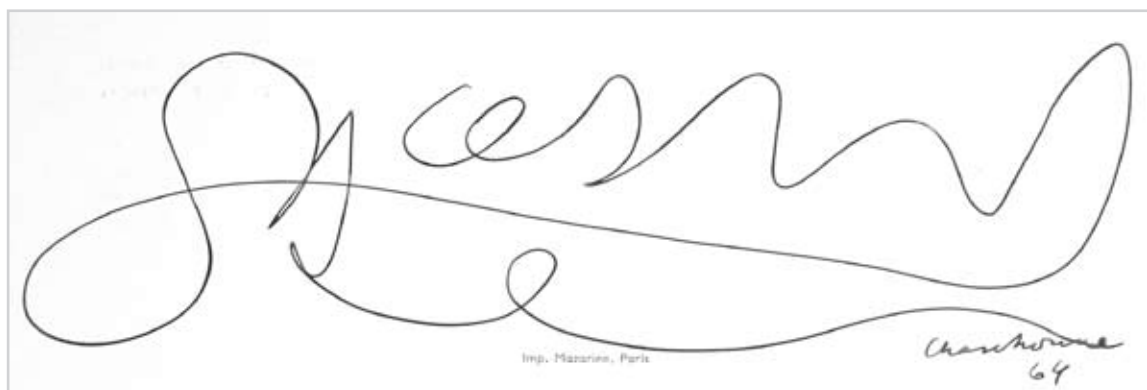
Pán Imre (1904-1972) újrafelfedezése

Pán (eredeti nevén Mezei) Imre a huszadik század egyik legsokoldalúbb magyar művészeti szervezője volt. 1957-ben emigrált; három évtizede Párizsban hunyt el, s azóta inkább csak a magyar avantgárd kutatói foglalkoztak munkásságával. Idén végre két alkalom is lendületet ad újrafelfedezéséhez. Sőt, ezt közvetlenül a mai művészeti összefüggésekhez kapcsolja az a tény, hogy fia, Mezei Gábor a hazai műgyűjtés egyik karakterisztikus alakja. A belsőépítész Mezei nemcsak segíti Pán szakmai tevékenységének kutatását, hanem tovább is építi az apja által kezdett kollekción, ami lehetőséget kínál elgondolkozni, miként köthető a század derekának (nemzetközi) modernizmusa a mai (magyar) kortárs tendenciákhoz.

A Pán Imre-kutatás első idei hozadéka egy áprilisi székesfehérvári konferencia volt. A város képtárában – az Európai Iskolából jócskán merítő Deák Gyűjtemény otthonában – emléksobát rendeztek be Pánnak, az 1945-ben megalakult művészeti csoportosulás egyik motorjának. Bátyjával, Mezei Árpáddal együtt (aki a később Marcel Jeannel közösen, francia nyelven írt szürrealizmus-könyve nyomán vált világhírűvé) a második világháború utáni Budapest két-három szabadabb levegőjű évében Pán Imre Kassák Lajos, Rozsda Endre, Gadányi Jenő, Marosán Gyula, Korniss Dezső, Anna Margit és más művészek barátjaként és mentoraként kiállítások és kiadványok sorát hozta létre. Tanulságos, hogy ugyanakkor a korszak nagy művészegyeniségei közül Gyarmathy Tihamér csak kevésbé állt kapcsolatban, Lossonczy Tamás és Bán Béla barátsága pedig a politikai rendszerrel való azonosulásuk nyomán megszakadt Pánékkal. Pán legközelebbi barátja Bálint Endre volt, akivel együtt távoztak Párizsba, azonban ott később eltávolodtak egymástól.

Bár ma művészettörténetileg más típusú mesterekként tartjuk számon, Scheiber Hugó és Kádár Béla is a Mezei család közeli barátja volt (majdnem tagjai lettek az Európai Iskolának is – a másik alapító, a műgyűjtő orvos, az ötvenes években tudománypolitikai karriert vállaló Gegesi Kiss Pál szavazta őket ki), amiről a remek portretista Scheiber által festett számos arckép tanúskodik. Pán felesége, a több lap részére évtizedeken át illusztrátorként dolgozó Hauswirth Magda is

Serge Charchoune: Kompozíció
8 x 22 cm, tusrajz

megbecsült tagja volt e családi-művészi baráti társaságnak. Füst Milánról készült karikatúráját az éppen annyira kiváló, mint hiú esztéta az alábbi sorokkal szignálta 1955 márciusában: „Csókolom, csodálom, szeretem! Nem magamat, Magát.”

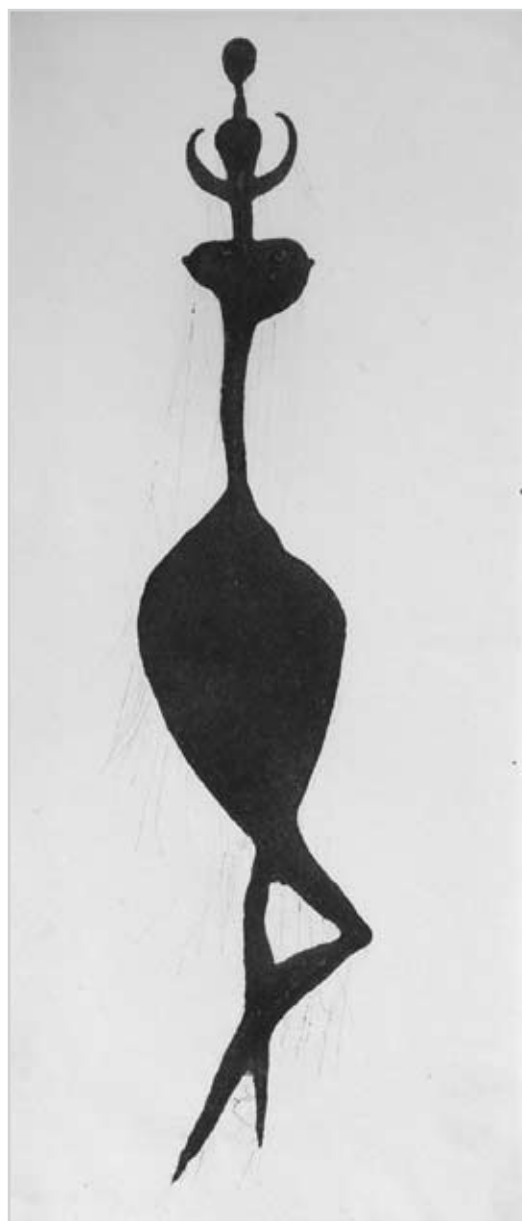
Pán nyolcgyermekes kispolgári családból származott, s már huszonéves korára a hazai avantgárd harcosa lett. Verset és filmkritikát írt, 1924-ben dadaista lapot alapított, s így került kapcsolatba azokkal a képzőművészekkel, akiknek munkáiból szép – az anyagi lehetőségekből természetesen adódóan zömmel grafikai – műgyűjteménye lett. Ebből a kollekciónál látható ma fia tartós letétjeként több mű is Székesfehérvárott.

Különlegesség, hogy a nemrég Torontóban elhunyt Marosán Gyulától számos, még a festő emigrációja előtti, korai mű került Mezei Gáborhoz. A képek a festő Zemplényi Magda hagyatékából származnak, amelyet Mezei vásárolt meg, miután az örökös hiába ajánlotta fel azt jelképes összegért a Magyar Nemzeti Galériának. A magángyűjtő jutalma, hogy a hagyatékban még egy Vajda Lajos munka is lapult – amelyet korábban egyik érintett sem vett észre. Mondhatni, ezért (is) érdemes egészben hagyatékot vásárolni. Ami a Marosán-képeket illeti, a festő most készülő – szintén egy magángyűjtő, Béla György és egy fiatal művészettörténész, Muladi Brigitta által előre lendített – oeuvre katalógusát és nagy kiállítását illeti, unikumnak számít a Mezei-gyűjtemény egy-egy korai, figuratív tájképe Marosántól. A művészről ennek kapcsán bizony meglepő lehet felidézni, hogy – Rozsda Endrével egyetemben – Aba-Novák Vilmos festőiskolájába járt.

A gyűjtemény további értéke, hogy Pán Párizsban ugyanilyen lendülettel barátkozott a francia és ottani külföldi művészekkel. *Morphèmes* címen szerkesztett folyóiratának munkatársai között szerepelt Étienne Hajdú és Victor Vasarely, amint Sonja Delaunay is. A Pánhoz került képzőművészeti munkákból a külföldi magyar művészek széles spektruma mutatkozott be a Szépművészeti Múzeum égisze alatt Passuth Krisztina által 1970-ben a Múcsarnokban rendezett, hazai viszonyok között úttörő kiállításon; utóbb a múzeum számos grafikát meg is vásárolt. Pán kollekciónál a ma már klasszikusként tisztelt mesterek közül találunk műveket Jean Cocteau-tól vagy éppen Corneille-től, a szerző ajánlásával; vagy például Aurélie Nemours-tól, aki ma is a francia konstruktív művészet központi alakja. Nemours azért izgalmas példa a gyűjteményből, mert az idén Veszprémben nyílt Vass László Gyűjteményben is remek munkával van jelen, valamint a jövőre Szentendrén bemutatkozó, párizsi magyar Szöllösi–Nagy–Nemes gyűjteményben is láthatunk tőle kiemelkedő darabot. A történeti folyamatosság záloga emellett, hogy Nemours mestere, André Lhote munkáit még a második világháború előtt szerezte meg a Szépművészeti Múzeum, ahol máig is a grafikai gyűjtemény ékességei.

A ma Mezei Gábor tulajdonában található művek katalógizálását egy fiatal kutató, Iványi Bianca végzi. A munka befejeztével remélhetőleg kiállításra kerülnek a nyilvánosan nagyrészt még soha be nem mutatott munkák. Ez egyik újabb állomása lesz a magyar kollekciónál lévő nemzetközi művészet mostanában lendületet vett megismerésének, egyszersmind megmérettetését jelent majd azoknak a hazai alkotóknak is, akiktől Mezei – mintegy apja gyűjteményének folytatásaként – vásárol műveket. Miközben számos

Korniss Dezső: Zöld figura
30 x 12,5 cm, papír, olaj

Kádár Béla: Kompozíció
29,5 x 21 cm, tempera

Max Ernst: Íves figurák, 24 x 19,5 cm, vegyes technika

Sonia Delaunay: Kompozíció, 21 x 14 cm, vegyes technika

Corneille: Litográfia, 40 x 28 cm

Jacques Doucet: Kompozíció,
31,5 x 15,5 cm, tempera

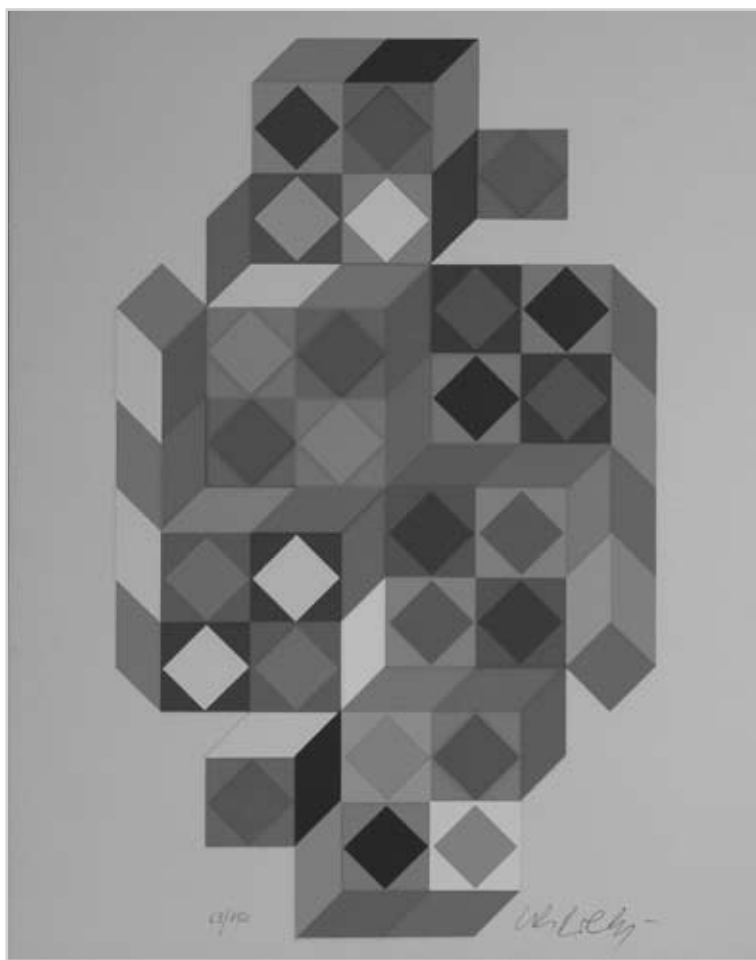

művésszel (például Deim Pállal, Hencze Tamással vagy a nem geometrikus absztrakt művészek közül Földi Péterrel) jó barátságban van, Mezei gyűjteményében El Kazovszkij, Fehér László, Regős István és Bukta Imre szerepel az első helyen. Már első pillantásra feltűnő, hogy mind a négy alkotó figuratív, s filozofikus jellegű szellemi-társadalmi utalásokkal dolgozik. Érdekes mérlegelni, milyen visszatekintő értékelést sugall Mezei ezen választása akár az Európai Iskoláról mint laza csoportosulásról, akár a későbbi magyar illetve nemzetközi művészet irányairól.

Egy ilyen elméleti igényű áttekintés annál időszerűbb, mert Pán Imre újfelfedezésének másik idej aprópója éppen a Kassák Lajossal 1955/56-ban közösen írt *Izmosok története* című kötet teljes szövegének kiadása a Napvilág kiadó és Csaplár Ferenc, az óbudai Kassák Múzeum igazgatója gondozásában. Kassákék szövege ideológiai okok miatt tizenöt éves késéssel (1972), egyes „kényes” részek kihagyásával jelent meg; az idej az első cenzúrázatlan kiadás. Ráadásul Pánt csupán mint közreműködőt tüntette fel az eredeti kiadás, s csak az idej publikálás szerepelteti kettőjüket társszerzőként. Kassák volt ugyan mind a kötet történeti, mind az akkori aktuális művészetpolitikai tézisei többségének gondolati atyja, ám – a Kassák lapjaiban, a *Ma*, a *Dokumentum* és a *Munka* versanyagában és szerkesztésében a húszas években aktívan részt vevő – Pán társszerzősége éppen a nemzetközi fejezetek terén volt döntő. S valójában ennek a kötetnek, egyszersmind Kassák és Pán munkásságának is legfontosabb üzenete a ma számára: párhuzamosan látni s hasonló kritikái szempontok alapján elemezni a külhoni, illetve a magyarországi művészeti és szellemi folyamatokat. ■

Gadányi Jenő: Kert
19 x 25 cm, akvarell, tus

Viktor Vasarely: Szerigrafia,
63/150, 32 x 25 cm

El Kazovszkij: Zöld Coppelia,
25 x 25 cm, vegyes technika

Deim Pál: Kollázs 1987,
15,5 x 11 cm

Bálint Endre: Fej, „Pán Imrének szeretettel”
24 x 17 cm, monotípiá,